

Adam A. Zych (red.), *Encyklopedia starości, starzenia się i niepełnosprawności*, t. 1–5, Stowarzyszenie Thesaurus Silesiae – Skarb Śląski, Katowice 2017

Fenomen demograficzny XX w., jakim jest szybkie starzenie się społeczeństw wszystkich kontynentów i krajów, pociągnął za sobą bardzo istotne zmiany w nauce. Zrodził ruch naukowy wyrażający się w powstaniu rozległej refleksji nad starzeniem się i starością, stale pomnażanej w mnożących się instytucjach naukowych, rozrastającym się czasopiśmiennictwie na ten temat oraz coraz liczniejszych publikacjach książkowych, a także coraz częstszych syntezach wiedzy naukowej o starzeniu się i starych ludziach. Przykładem tych ostatnich są słowniki i encyklopedie gerontologiczne i związane ze starzeniem się oraz starością, a także – towarzyszącą im często – niepełnosprawnością.

Jeśli chodzi o słowniki gerontologiczne, to jednym z pierwszych jest – ogłoszony w 1980 r. – amerykański *A Glossary of Aging Terminology* (pod red. Stevena Bella i wsp.). Po nim w 1985 r. ukazał się kilkunastu autorów *International Glossary of Social Gerontology* (pod red. Mary Jo Story Gipson i Charlotte Nusberg) opracowany przy wsparciu Międzynarodowej Federacji Starzenia się. W następnych latach pojawiły się podobne słowniki w wielu innych krajach. Niewiele później zaczęły powstawać encyklopedie gerontologiczne. Początek dały im również dzieła amerykańskie: Arthura F. Beringausea *The Encyclopedia of Aging* z 1987 r., zbiorowa *The Encyclopedia of Aging and the Elderly* z 1992 (pod red. Jamesa E. Birrena) oraz inne. W analogicznej działalności nieznacznie opóźnili się Niemcy, publikując w 1988 r. *Das Alter. Kleine Enzyklopädie* (pod red. Lothara Pickenhaina i Wernera Riesa). Twórczość ta znalazła szybko naśladowców w innych krajach.

Również w Polsce nastąpił pod koniec minionego stulecia intensywny rozwój naukowej refleksji nad starzeniem się i starym człowiekiem. Już w 1987 r. Lucyna M. Frąckiewicz i Bogna Żakowska-Wachełko opublikowały słownik terminologiczny *300 wiadomości o starości*, w którym omówiły wy-

brane problemy gerontologii społecznej, zdrowotności i profilaktyki chorób osób w wieku podeszłym. W 2001 r. powstało pierwsze w Polsce większe opracowanie leksykograficzne z zakresu gerontologii. Był nim *Słownik gerontologii społecznej* Adama A. Zycha. Poważnym osiągnięciem naukowym tego autora jest też obszerny (około 1200 haseł) *Leksykon gerontologii* wydany w 2007 r. który – był trzykrotnie (2010, 2017, 2019) wznawiany.

Bez opóźnień w stosunku do Zachodu ukazała się w Polsce pierwsza *Encyklopedia seniora*. Jej przygotowanie to zasługa Jerzego Piotrowskiego – socjologa i demografa, który za sprawą podsumowania swojego wieloletniego dorobku naukowego na temat człowieka starego przyczynił się do opublikowania w 1986 r., przygotowanej wraz z współpracownikami z Polskiego Towarzystwa Gerontologicznego wspomnianej encyklopedii. Jeden opasły tom (ss. 862) zawiera kompletny wykład ówczesnej wiedzy z zakresu polskiej gerontologii. Nieco bardziej rozwinięty tytuł nosi kolejne polskie wydawnictwo z omawianego zakresu, tj. *Encyklopedia seniora. Profilaktyka, leczenie, aktywność, prawo* opublikowana w 2014 r. Jest ono nie tyle encyklopedią wiedzy o starości człowieka, ile szczegółowym i też obszernym (ss. 448) poradnikiem zawierającym artykuły dostarczające seniorom wskazówek, porad i informacji na temat tego, jak żyć bezpiecznie i szczęśliwie.

W 2017 r. ukazała się w kolejna publikacja zawierająca podsumowanie, uporządkowanie, a niewątpliwie i pogłębienie dotychczasowej wiedzy o starzeniu się i starości oraz towarzyszącej im niepełnosprawności. Jest nią opracowana pod redakcją naukową prof. Adama A. Zycha *Encyklopedia starości, starzenia się i niepełnosprawności* – publikacja monumentalna (pięć opasłych tomów o łącznej liczbie 2410 stron formatu A4) i specjalistyczna, gdyż zawierała artykuły, tabele, wykresy i ilustracje w zasadzie z jednej dziedziny nauki, tj. teorii starości i starzenia się oraz towarzyszących im niepełnosprawności.

Pomysłodawcą i redaktorem naukowym recenzowanej encyklopedii jest prof. Zych – psycholog i pedagog specjalizujący się w zagadnieniach gerontologii społecznej, a zwłaszcza pedagogiki starzenia się i starości (geragogiki). W jego dorobku z tego zakresu znalazły się znaczące dzieła: *Sytuacja życiowa ludzi w podeszłym wieku w Polsce i Republice Federalnej Niemiec* (Gies-sen 1988), *Człowiek wobec starości. Szkice z gerontologii społecznej* (Warszawa 1995), wspomniany już *Słownik gerontologii społecznej* (Warszawa 2001), *Leksykon gerontologii* (Kraków 2019, wyd. 4), *Przekraczając „smugę cienia”. Szkice z gerontologii i tanatologii* (Katowice 2013, wyd. 2). Za te publikacje, jak i za upowszechnianie wiedzy o człowieku starym oraz starzejącym się

społeczeństwie ich autor otrzymał kilka nagród naukowych, a także honorowy tytuł „Przyjaciela Seniora”.

Podczas przygotowań prof. Adam A. Zych skierował zaproszenie do wysokiej klasy specjalistów, przedstawicieli współczesnej gerontologii i dyscyplin zajmujących się niepełnosprawnością. Postępując w ten sposób, pozyskał do współpracy 280 specjalistów z zakresu gerontologii i dyscyplin zajmujących się niepełnosprawnością. Byli wśród nich teoretycy, w tym znamienici profesorowie z większości ośrodków akademickich naszego kraju. Spora część autorów haseł w tej encyklopedii to wybitni praktycy, zatrudnieni w instytucjach opieki oraz pomocy ludziom starym i niepełnosprawnym, ludzie oddani swojej pracy zawodowej i swej specjalności, bezgranicznie miłośnicy zajęć, które wykonują, bardzo zmotywowani do ich wykonywania i zaprezentowania innym swoich zawodowych i życiowych doświadczeń. Ich fachowość, zaangażowanie zawodowe i prospołeczna postawa nie pozostały bez pozytywnego wpływu na rozległość i wysoką jakość opracowanych haseł encyklopedycznych.

Na treść publikacji składa się ponad 1200 haseł rzeczowych z zakresu gerontologii i jej dyscyplin szczegółowych (geriatria, gerontologia społeczna, geragogika, gerodietetyka, gerontoetyka, gerontologia ekologiczna, gerontologia pastoralna i wiele innych) oraz niepełnosprawności towarzyszącej starzeniu się i starości. Hasła te zawierają całość współczesnej wiedzy o trzech dużych zjawiskach: starzeniu się, starości i niepełnosprawności. Wiedzy, która stanowi sensowne połączenie naukowej refleksji i dorobku wielu nauk, m.in. andragogiki, antropologii, demografii, nauk o zdrowiu, filozofii, patologii medycznej, ekonomii, polityki społecznej, pracy socjalnej, psychologii ogólnej i rozwoju, socjologii, teologii (senioralnej) czy tanatologii.

Hasła zamieszczane w *Encyklopedii starości, starzenia się i niepełnosprawności* łatwo podzielić na dwie kategorie. Pierwsza to biogramy teoretyków i praktyków, zarówno polskich, jak i zagranicznych, reprezentujących różne dziedziny nauki i działalności praktycznej, którzy przedmiotem swoich zmagień zawodowych uczynili proces starzenia się człowieka, fenomen starości i wielowymiarowe zjawisko niepełnosprawności (istota, etiologia, profilaktyka, terapia). Ukazują one działalność w wymienionych zakresach wybitnych lekarzy (w tym geriatrów i psychiatrów), psychologów społecznych, gerontologów, pedagogów społecznych i wychowawców, uczonych, przyrodników, działaczy społecznych, reformatorów życia społecznego, duchownych, pisarzy czy polityków społecznych. Ogromną liczbę tych biogramów opracował prof. Adam A. Zych. Przez wiarygodne ukazanie w tych biogramach także sylwetek osób z innych krajów, zarówno działających w prze-

szości, jak i zasłużonych we współczesności, redaktor tej encyklopedii oraz inni autorzy biogramów uczynili z niej dzieło ponadnarodowe, europejskie, a nawet globalne.

Drugi rodzaj tekstów opublikowanych w omawianej encyklopedii to hasła rzeczowe. Treścią ich jest definiowanie i opis istoty: zjawisk (np. „dysleksja”, „dorosłość i starość”, „etos starości”, „logopedia”, „zdrowie psychiczne”), procesów (np. „adaptacja”, „akceleracja starzenia się”, „edukacja gerontologiczna”, „rozwój człowieka”), działań (np. „badania jakościowe”, „nordic walking”, „poradnictwo”, „planowanie emerytalne”, „polityka społeczna”), stanów rzeczy i zjawisk (np. „inwalidztwo”, „wykluczenie cyfrowe osób starych”, „mądrość życiowa”, „niepełnosprawność”, „zespół otępienny”), składających się na życie i działalność człowieka starego, wyznaczających jakość procesu starzenia się oraz warunkujących przebieg, profilaktykę i terapię zróżnicowanej niepełnosprawności. Sporo haseł rzeczowych w tej publikacji traktuje o instytucjach (np. „dom pomocy społecznej”, „hospicjum”, „ośrodek pomocy społecznej”, „uniwersytet trzeciego wieku”) i stowarzyszeniach (np. „Polskie Towarzystwo Alzheimerowskie”, „Polskie Towarzystwo Gerontologiczne”, „Towarzystwo Opieki nad Ociemniałymi”), działających w obszarze pomocy i opieki nad człowiekiem starym i starzejącym się oraz niepełnosprawnym. Treścią innych stały się metody, strategie i zalecenia co do organizacji rozmaitych działań kreacyjnych, profilaktycznych i terapeutycznych (np. „badania gerontologiczne”, „haloterapia”, „ćwiczenia wzmacniające”, „żywienie osób starszych”). Jeszcze inne informują o znaczeniu i przebiegu różnych uroczystości (np. „Dzień Babci”, „Dzień Dziadka”, „Międzynarodowy Dzień Osób Starszych”, „Światowy Dzień Choroby Parkinsona”), związanych z treścią zjawisk i procesów, którym poświęcona jest omawiana publikacja encyklopedyczna.

Poszczególne hasła opracowane są z wykorzystaniem najnowszej wiedzy teoretycznej zagadnieniach, zjawiskach i procesach, których dotyczą, jak również osiągnięć polskiej i zagranicznej praktyki społecznej. Ta strategia opracowania poszczególnych haseł zadecydowała o ich poprawności merytorycznej i dużych walorach aplikacyjnych. Sporo haseł encyklopedii zaczerpniętych zostało z wcześniejszych publikacji tego typu, ale autorzy nadali im nową, współczesną i aktualną treść. Dzieło zredagowane przez prof. Adama A. Zycha obfituje też w nowe hasła, niespotykane we wcześniej drukowanych encyklopediach starzenia się i starości. Przykładami są: „amiotrofia”, „cohousing senioralny”, „haloterapia”, „medycyna holistyczna”, „mentoring”, „planowanie emerytalne”, „poezjoterapia”, „silwoterapia”, „triada organiczna”, „uwarstwienie wiekowe”. Hasła te wskazują na wyraźne

poszerzenie wiedzy z zakresu teorii starości, starzenia się i niepełnosprawności w omawianej publikacji w stosunku do wcześniejszych encyklopedii i leksykonów. Przesądzają one o jej nieszablonowości, oryginalności i kulturowej roli.

Poszczególne hasła zostały opracowane na podstawie najnowszych osiągnięć naukowych. Dzięki temu zawierają skondensowaną i aktualną (współczesną) wiedzę. Struktura haseł jest przemyślana i zgodna z metodologią konstruowania dzieł syntetycznych. Większość (tam, gdzie jest to konieczne) z nich rozpoczyna się od – na ogół – klarownych definicji poszczególnych zjawisk, procesów, instytucji i działań. Następnie – prawie każde z nich – zawiera opis specyfiki przebiegu charakteryzowanych zjawisk, procesów i czynności oraz – w miarę możliwości – prognozowanie ich nurtów rozwojowych w przyszłości. Dobremu zilustrowaniu tych elementów służą zamieszczone w wielu hasłach tabele, wykresy, zdjęcia i rysunki, a w niektórych przypadkach nawet mapy. Inaczej mówiąc: w poszczególnych hasłach tej encyklopedii ich autorzy opisali wiarygodnie, wnikliwie i szczegółowo – adekwatnie do poziomu współczesnych nauk o starości, starzeniu się i niepełnosprawności – opracowane przez siebie zagadnienia. Alfabetyczny układ haseł sprawia, że w sposób naturalny wiele z nich połączyło się w kategorie zagadnieniowe wszechstronnie i niewątpliwie wyczerpująco charakteryzujące najistotniejsze dla opisanych w encyklopedii zjawisk, procesów i działań. Przykładem są: poradnictwo (rodzaje, zakres, funkcje), rehabilitacja (istota, rodzaje, zakres), zaburzenia (istota, rodzaje, profilaktyka i terapia) czy zjawisko starości (teorie, zakres pojęciowy, rodzaje, filozofia, obraz w różnych obszarach kultury i sztuki), którego opis zajmuje w omawianym dziele 132 strony tekstu. Wartość dydaktyczną poszczególnych haseł encyklopedii podnoszą załączone do nich: bibliografia, wykaz obowiązujących w Polsce druków i dokumentów urzędowych dotyczących omawianych zagadnień, netografia, odsyłacze do haseł o treści zbliżonej oraz terminologia kongresowa nadająca tej encyklopedii charakter globalny. Zaletą dzieła jest także poprawny język naukowy. Staranny dobór wyrazów, zwrotów i form językowych w celu wyrażenia ukazywanych zjawisk i procesów sprawia, że jest to publikacja o dużych walorach popularyzatorskich, co nie pozostanie bez pozytywnego wpływu na kategorie i rozmiary jej potencjalnych odbiorców.

Tak skonstruowana encyklopedia stanowi nowe uporządkowanie, zaktualizowanie i uwspółcześnienie, poszerzenie i pogłębienie dotychczasowej wiedzy o starości, starzeniu się i niepełnosprawności. Z racji charakteryzowanych w niej zjawisk oraz procesów, nie tylko polskich, ale też zagranicz-

nych, oraz ze względu na załączoną obszerną (97 stron) bibliografię zawierającą publikacje obcojęzyczne, a także dodany wykaz (47 stron) terminologii kongresowej omawiana publikacja jest dziełem globalnym, ukazującym uniwersalne problemy egzystencji i działalności człowieka w ostatniej fazie jego życia w kontekście międzynarodowym. Jest kompendium zawierającym interdyscyplinarną (holistyczną), sensownie zintegrowaną, współczesną wiedzę o trzech ważnych i złożonych zjawiskach: starości, starzenia się i związanej z nimi niepełnosprawności. Ukazuje wiernie i wiarygodnie współczesny poziom wiedzy o starości, starzeniu się i niepełnosprawności oraz liczne uwarunkowania i stymulatory rozwoju człowieka w ostatniej fazie jego życia.

Walory poznawcze i samokształceniowe omawianego dzieła wzmocniają wartościowe uzupełnienia zamieszczone w jego ostatnim tomie: obszerna bibliografia, wykaz ważnych druków i dokumentów dotyczących omawianych w nim zagadnień, bogata filmografia i netografia oraz wspomniana terminologia kongresowa, a także płyta CD, na której umieszczono elektroniczną wersję encyklopedii. W każdym z tych dokumentów czytelnicy zainteresowani pogłębieniem wiedzy o starości, procesie starzenia się i niepełnosprawności znajdą dodatkowe informacje na temat zagadnienia z tego zakresu. Wymienione zalety wskazują, że encyklopedia ta będzie niezbędną pomocą dla wszystkich tych, którzy pracują z człowiekiem starym i niepełnosprawnym: lekarzy i pielęgniarek, psychologów, działaczy oświatowych, terapeutów i rehabilitantów, rodzin i pracowników socjalnych. Poznawanie jej treści będzie także dobrą formą przygotowywania i doskonalenia zawodowego nowych kadr pracowniczych instytucji zajmujących się pomocą i wsparciem ludzi starych, starzejących się i niepełnosprawnych. W związku z tym powinna się ona znaleźć w zbiorach bibliotecznych tych osób, a także w każdej większej bibliotece, zarówno publicznej, jak i naukowej. Ze względu na walory globalne publikacji zasadne wydaje się podjęcie starań o jej przetłumaczenie i wydrukowanie w językach kongresowych (np. angielskim i rosyjskim).

Tadeusz Aleksander

<https://orcid.org/0000-0001-7808-7554>

Wyższa Szkoła Biznesu w Ostrowcu Świętokrzyskim